

УДК: 378.147

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ В АГРАРНИХ ВНЗ

кандидат педагогічних наук, Литвинова О. В., Дніпропетровський
державний аграрно-економічний університет, Україна, Дніпропетровськ

кандидат педагогічних наук, доцент, Резунова О. С.

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, Україна,
Дніпропетровськ

Розглянуто характеристики культури професійного спілкування під кутом зору компетентнісного підходу. Обґрунтовано доцільність здобуття компетентнісно орієнтованої освіти в аграрному університеті і, відповідно, застосування компетентнісного підходу в процесі формування культури професійного спілкування. Для визначення подальших шляхів успішного формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців аграрного профілю вивчено головні проблеми професійної компетентності фахівців, проаналізовано поняття компетентності і компетенції.

Ключові слова: професійна діяльність, компетентнісно орієнтована освіта, ситуації спілкування, навчальний заклад, удосконалення, реформування, оптимізація, мова, мовлення, знання, повноваження.

кандидат педагогических наук, Литвинова Е. В., кандидат педагогических наук, Резунова Е. С. Компетентностный подход к формированию культуры профессионального общения в аграрных ВНЗ/ Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет, Украина, Днепропетровск

Рассмотрены характеристики культуры профессионального общения с точки зрения компетентностного подхода. Обоснована целесообразность получения компетентно ориентированного образования в агроуниверситете и, соответственно, применение компетентностного подхода в процессе

формирования культуры профессионального общения. Для определения дальнейших путей успешного формирования культуры профессионального общения будущих специалистов аграрного профиля изучено главные проблемы профессиональной компетентности специалистов, проанализировано понятие компетентности и компетенции.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, компетентно ориентированное образование, ситуации общения, учебное заведение, совершенствование, реформирование, оптимизация, язык, речь, знание, полномочия.

PhD of Pedagogical Sciences, Lytvynova O., PhD of Pedagogical Sciences, Rezunova O. S. The competence approach to the formation of professional communication culture at agrarian universities / Dnipropetrovsk State University of Agriculture and Economics, Ukraine, Dnipropetrovsk

The characteristics of professional communication culture by applying the competence approach is conceded in the article . It is justified the necessity of obtaining a competency based education at agrarian university and, therefore, the application of the competency approach in creating a culture of professional communication. To explore further ways for successful creating of future agricultural experts professional communication culture it is studied the main problems of specialists professional competence. The terms of competency and competence are analyzed.

Key words: professional activity, competence-oriented education, communication situation, educational institution, improvement, reform, optimization, language, speech, knowledge, power.

Вступ. Формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців агропромислового комплексу є складною за своєю структурою, багатоаспектною та багатофункціональною системою педагогічного впливу на особистість з метою формування навичок і вмінь культури професійного спілкування, правильного і доречного використання мови в конкретному

контексті та ситуації спілкування, необхідних для ефективного здійснення майбутньої професійної діяльності. Саме тому формування культури професійного спілкування вимагає компетентнісного підходу до вирішення проблеми цього процесу.

Поняття компетентності й компетенції, компетентнісного підходу, професійної компетентності розглядали в своїх працях такі науковці, як: В. Байденко [2], І. Бех [4], Л. Вікторова [7], Т. Вольфовська [8], О. Пометун [16], І. Родигіна [18] та ін. Існує позиція цілої низки науковців про те, що компетентність формується, розвивається і виявляється в процесі конкретної діяльності, а не абстрактної, тобто компетентність – це вміння та культура здійснювати певну діяльність [1; 3; 11; 14; 20].

Оскільки компетентнісно орієнтована освіта стає ціннісною, здобуття такої освіти на висококваліфікованому рівні є запорукою професійних успіхів. Тому вважаємо, що застосування компетентнісного підходу в процесі формування культури професійного спілкування є досить актуальним питанням. Застосування компетентнісного підходу в процесі формування культури професійного спілкування зумовлено такими чинниками:

- удосконалення форм і методів оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками з проведенням стажування на сільськогосподарських підприємствах, де впроваджені сучасні технології виробництва сільськогосподарської продукції, що вимагає від майбутніх фахівців високого рівня культури професійного спілкування;
- реформування системи аграрної освіти відповідно до міжнародних стандартів і вимог вітчизняного та європейського ринку праці;
- оптимізація мережі вищих аграрних навчальних закладів, адаптація напрямів і спеціальностей, за якими здійснюватиметься підготовка фахівців для аграрного сектору економіки, відповідно до потреб реформованого сільськогосподарського виробництва та аграрного ринку.

Мета статті – проаналізувати компетентнісний підхід до формування культури професійного спілкування і виявити його вплив на розвиток основних (базових) комунікативних компетенцій.

Виклад основного матеріалу. У державних галузевих стандартах вищої освіти компетентність визначено як необхідний обсяг і рівень знань; досвід, набутий у певному виді діяльності, та наголошено на тому, що фахова компетентність характеризує якість особистості випускника вищого навчального закладу, під якою розуміють “цілісну сукупність характеристик особистості, що визначає зміст соціально значущих і професійно важливих властивостей особи, яка закінчує вищий навчальний заклад” [13, с. 20]. Педагогічний словник визначає компетентність (від. лат. *competo* – відповідний, підхожий) як сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію; “Великий тлумачний словник сучасної української мови” трактує компетентність як якість, що пов’язана з достатнім рівнем знань у певній галузі [6, с. 446]. У контексті нашого дослідження найближчою до нашого розуміння є позиція Т. Вольфовської, яка вважає компетентністю необхідний рівень сформованості досвіду міжособистісної взаємодії, що дає змогу успішно функціонувати в суспільстві з урахуванням власних здібностей і соціального статусу [8, с. 13].

Отже, поняття “компетентність” має складний зміст, оскільки охоплює різні сторони особистості (як людини, суб’єкта діяльності, індивідуальності) та інтегрує її різноманітні характеристики.

Проблема визначення професійної компетентності фахівців на сьогодні надзвичайно актуальна, вона набула теоретичного обґрунтування в психолого-педагогічних працях сучасних дослідників. Аналіз визначень професійної компетентності різними авторами (І. Бех [4], Л. Вікторова [7], І. Зязюн [15]) дає змогу зробити висновок, що загальним для всіх спроб визначити професійну компетентність є розуміння її як здатності людини ефективно виконувати професійні функції. З огляду на тему нашого дослідження це – здатність

вирішувати професійні завдання шляхом професійного спілкування. Тому нам імпонує дефініція поняття професійної компетентності, яку пропонує В. Горб: “Професійна компетентність – особистісні можливості спеціаліста, які дають йому змогу діяти конструктивно в рамках певної професійної компетенції” [9, с. 23]. До особистісних можливостей належать загальні та спеціальні здібності людини до виконання певної професійної діяльності; знання, навички, вміння, а також накопичений професійний та життєвий досвід; готовність до професійної діяльності.

Л. Вікторова зазначає, що професійна компетентність реалізується в професійній діяльності, що залишається однією з найважливіших форм взаємодії людини із соціальним середовищем. У професійній компетентності поєднуються об’єктивно визначені нормативними документами система знань, умінь і навичок; особистісна складова – інтереси, прагнення, ціннісні орієнтації, мотиви самореалізації індивіда; вміння вирішити ту чи іншу проблему, здійснити активний пошук нового досвіду й визначити притаманну саме йому цінність, наявність умінь та навичок самостійності в плануванні, організації, контролі за власною діяльністю; креативність, здатність до саморозвитку, самоаналізу, саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю [7, с. 20–21].

Розглядаючи підходи науковців до формування професійної компетентності майбутніх фахівців, зазначимо, що більшість дослідників обстоює думку про те, що поняття компетентності є ширшим, ніж знання чи вміння, і передбачає здатність фахівця використовувати в конкретній ситуації набуті знання, вміння, навчальний та життєвий досвід, володіння ним методами пошуку необхідної інформації, вмінням її аналізувати, бачити проблеми й шляхи їх розв’язання, самоефективність, а також розуміння необхідності навчатися протягом усього життя. Таким чином, успішне виконання фахівцями своїх функціональних обов’язків передбачає наявність у них сукупності спеціальних знань та певних професійно значущих якостей особистості [10], з якими ми пов’язуємо й відповідний рівень культури професійного спілкування.

Останніми роками поняття компетентності викликало широку дискусію серед європейських країн – учасників Організації економічного співробітництва та розвитку, де проводились дослідження із цієї проблематики, що відображено в міжнародних документах Європи, в документах Міжнародної організації праці. У результаті було розроблено програму, в якій наголошено на тому, що ключові компетентності (key competencies) дають можливість особистості ефективно працювати в багатьох соціальних сферах, сприяють якісному розвитку суспільства та особистому успіху, отже, можуть бути застосовані до багатьох життєвих сфер. З огляду на важливість цілої низки компетентностей для процесу формування культури професійного спілкування у майбутніх фахівців аграрного профілю, вважаємо за потрібне спинитись на релевантних для цього групах компетентностей:

1. Соціальна – здатність брати на себе відповідальність, співробітництво, ініціатива, активна участь, динамічні знання. Це поняття включає також відкритість до світу та відповідальність за навколишнє середовище, вміння працювати в команді.

2. Комунікативна – вміння усно й писемно спілкуватися рідною та іноземними мовами.

3. Полікультурна – не тільки оволодіння досягненнями культури, а й розуміння та повага до людей інших національностей, їхніх політичних уподобань і соціального становища, а також до різних релігій, культур, мов, рас.

4. Інформаційна – вміння добувати, осмислювати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел.

5. Саморозвиток та самоосвіта – наявність потреби і готовності постійно навчатися впродовж усього життя.

6. Продуктивна творча діяльність [18, с. 35].

Приєднуємося до точки зору Л. Вікторової щодо основних характеристик компетентності: багатофункціональність, універсальність, надпредметність та багатовимірність, інтелектуальна насиченість, дієвість, соціальність [7, с. 22].

Отже, як слушно зазначає О. Пометун [16], ключова компетентність є об'єктивною категорією, що фіксує певний рівень знань, умінь, навичок, які можна застосовувати в будь-якій сфері діяльності.

Близьким за змістом до поняття “компетентність” є поняття “компетенції”, що вперше було запропоновано Міжнародною організацією праці на початку 90-х рр. XX ст. у системі підвищення кваліфікації та перепідготовки управлінських кадрів.

Поняття “компетенція” більшість учених вважає тотожним поняттям “знання” і “повноваження”. Під “компетенцією” розуміють:

- коло повноважень, наданих законом, статутом або іншим актом конкретному органу або посадовій особі [17, с. 13];
- наперед задану вимогу (норму), сукупність взаємопов'язаних якостей особистості щодо означених предметів і процесів, необхідних для якісної продуктивної діяльності [20, с. 61];
- добру обізнаність із чим-небудь [19, с. 44];
- узагальнені способи дій, що забезпечують продуктивне виконання професійної діяльності [12].

Л. Вікторова слушно зазначає, що “компетенція” як семантична категорія є вторинною щодо категорії “компетентність”, оскільки розкриває функціональний аспект діяльності фахівця як активного суб'єкта, котрий реалізує на практиці різні компетенції, якими він володіє [7, с. 23].

Отже, розглянувши різні тлумачення дослідниками понять “компетентність” і “компетенція”, можна зробити висновок про те, що компетенція – сукупність взаємопов'язаних якостей людини (знання, уміння, навички), які є необхідними для здійснення ефективної діяльності в певній галузі; а компетентність – володіння відповідними компетенціями, які включають також і особисте ставлення до предмета діяльності.

Таким чином, компетентнісний підхід до формування культури професійного спілкування спрямований на розвиток основних (базових) комунікативних компетенцій. Кожна з таких компетенцій передбачає засвоєння

студентом не окремих не пов'язаних один з одним елементів знань і вмінь, а оволодіння комплексною процедурою, в якій для кожного виділеного напрямку її набуття є відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер. При цьому ми спираємося на думку тих учених щодо компетентнісного підходу, які вважають, що в компетентнісному підході “відображено такий вид змісту освіти, що не зводиться до знаннєво-орієнтованого компонента, а передбачає цілісний досвід вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, компетенцій” [5, с. 10].

Висновок. Отже, наші позиції значною мірою збігаються з позиціями науковців [2], які переконані, що компетентнісний підхід дасть змогу, по-перше, створити третє покоління освітніх стандартів вищої освіти, що забезпечить прозорість та співвідносність із європейськими освітніми системами; по-друге, не просто переробити чинні програми з підготовки бакалаврів/магістрів, а спроектувати їх у новому, тобто компетентнісному, ключі. В основу таких стандартів мають бути покладені не лише кількісні параметри, а й характеристики, що відображають якісні результати освітнього процесу, а саме компетенції. По-третє, впровадження компетентнісного підходу дасть змогу зміцнити позиції вищої вітчизняної освіти на загальноєвропейському освітньому та дослідницькому просторі з одночасним збереженням існуючих академічних характеристик вітчизняної школи. По-четверте, це сприятиме подальшому зміщенню вищої освіти в бік запитів економіки та ринку праці, посилюючи особистісний та соціальний аспекти освіти. І, насамкінець, це сприятиме адаптуванню випускників до сфери їхньої життєдіяльності в умовах усе більшого зростання динамізму та невизначеності, підготовці їх як активних об'єктів нової освітньої парадигми, тобто підвищенню рівня своєї освіти впродовж всього життя.

Таким чином, одним із шляхів успішного формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців аграрного профілю є орієнтація навчальних програм (стандартів) на набуття ключових комунікативних

професійних компетентностей та вироблення ефективних механізмів їх досягнення.

Література:

1. Аніщенко В. М. Модулі трудових навичок – основа для створення стандарту компетентності / В. М. Аніщенко // *Управління якістю професійної освіти* : зб. наук. пр. – Донецьк: Лебідь, 2001. – С. 122–124.
2. Байденко В. И. Компетенции в профессиональном образовании / В.И. Байденко // *Высшее образование в России*. – 2004. – № 11. – С. 4–13.
3. Бездухов В. П. Теоретические проблемы становления педагогической компетентности учителя / В. П. Бездухов, С. Е. Мищенко, О. В. Правдина. – Самара : Изд-во СамГПУ, 2001. – 132 с.
4. Бех І. Д. Модель професіонала у контексті сучасної соціокультурної ситуації / І. Д. Бех // *Теорія і практика управління соціальними системами*. – 2001. – № 3. – С. 57–62.
5. Болотов В. А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В.А. Болотов, В.В. Сериков // *Педагогика*. – 2003. – № 10. – С. 8–14
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2002. – 1440 с.
7. Вікторова Л. В. Формування професійно-термінологічної компетентності студентів вищих аграрних навчальних закладів у фаховій підготовці : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Л. В. Вікторова / Національний університет біоресурсів і природокористування України. – К., 2009. – 257 с.
8. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність людини як одна з передумов досягнення життєвої мети / Т. Вольфовська // *Шлях освіти*. – 2001. – № 3. – С. 13–16.
9. Горб В. Г. Основная образовательная программа вуза: проблемы и решения / В. Г. Горб // *Стандарты и мониторинг в образовании*. – 2004. – № 2. – С. 22–34.

10. Дибкова Л. М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів 2006 года : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Л. М. Дибкова; АПН України. Ін-т вищ. освіти. – К., 2006. – 20 с.

11. Долгова Л. М. Формирование ключевых компетенций / Л. М. Долгова // Современные подходы к компетентностно-ориентированному образованию: Материалы семинара / под ред. А. В. Великановой. – Самара: Профи, 2001. – С. 37-40.

12. Зеер Э. Ф. Психология профессий: учеб. пособ. для студ. вузов / Э.Ф. Зеер. – [2-е изд., перераб., доп.]. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 336 с.

13. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи стандартів вищої освіти : додаток I до наказу Міністерства освіти України від 31.07.1998 р. № 285 зі змінами та доповненнями // Вища освіта : інформаційний вісник. – 2003. – № 10. – С. 5–82.

14. Краевский В. В. Общие основы педагогики: учебник для студентов высш. пед. учеб. зав. / В. В. Краевский. – М. : Издательский центр “Академия”, 2008. – 256 с.

15. Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: зб. наук. праць / за ред. І. Я. Зязюна та Н. Г. Ничкало. – К., 2003. – 680 с.

16. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.

17. Психология труда, профессиональной, информационной и организационной деятельности: словарь / [под ред. Б. А. Душкова]. – М.: Академический проект, 2003. – 848 с.

18. Родигіна І. Діяльнісний підхід до формування базових компетентностей учнів / І. Родигіна // *Зміст, форми і методи навчання*. – 2005. – № 1. – С. 34–36.

19. Сучасний тлумачний словник української мови / за ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Х. : Школа, 2006. – 108 с.

20. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // *Народное образование*. – 2003. – № 2. – С. 58–64.

References:

1. Anishchenko V. M. *Moduli trudovykh navychok – osnova dlia stvorennia standartu kompetentnosti* / V. M. Anishchenko // *Upravlinnia yakistiu profesiinoi osvity : zb. nauk. pr.* – Donetsk: Lebid, 2001. – S. 122–124.

2. Baidenko V. Y. *Kompetentsyy v professyonalnom obrazovanii* / V. Y. Baidenko // *Vyssshee obrazovanye v Rossii*. – 2004. – № 11. – S. 4–13.

3. Bezdukhov V. P. *Teoretycheskiye problemy stanovleniya pedahohycheskoi kompetentnosti uchytelia* / V. P. Bezdukhov, S. E. Myshchenko, O. V. Pravdyna. – Samara: Yzd-vo SamHPU, 2001. – 132 s.

4. Bekh I. D. *Model profesionala u konteksti suchasnoi sotsiokulturnoi sytuatsii* / I. D. Bekh // *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymi systemamy*. – 2001. – № 3. – S. 57–62.

5. Bolotov V. A. *Kompetentnostnaia model: ot ydey k obrazovatelnoi prohramme* / V. A. Bolotov, V. V. Serykov // *Pedahohyka*. – 2003. – № 10. – S. 8–14

6. *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* / uklad. i hol. red. V. T. Busel. – К.; Irpin: Perun, 2002. – 1440 s.

7. Viktorova L. V. *Formuvannia profesiino-terminolohichnoi kompetentnosti studentiv vyshchyykh ahrarnykh navchalnykh zakladiv u fakhovii pidhotovtsi: dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: 13.00.04* / L. V. Viktorova / *Natsionalnyi universytet bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*. – К., 2009. – 257 s.

8. *Volfovskaya T. Komunikativna kompetentnost liudyny yak odna z peredumov dosiahnennia zhyttievoi mety / T. Volfovskaya // Shliakh osvity. - 2001. - № 3. - S. 13–16.*
9. *Horb V. H. Osnovnaia obrazovatelnaia prohramma vuza: problemy y resheniya / V. H. Horb // Standarty y monitorynh v obrazovanny. - 2004. - № 2. - S. 22–34.*
10. *Dybko L. M. Indyvidualnyi pidkhid u formuvanni profesiinoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv 2006 hoda: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: 13.00.04 / L. M. Dybko; APN Ukrainy. In-t vyshch. osvity. - K., 2006. - 20 s.*
11. *Dolhova L. M. Formirovaniye kliuchevykh kompetentsyi / L. M. Dolhova // Sovremennyye podkhody k kompetentnostno-oryentirovannomu obrazovaniyu: Materyaly semynara / pod red. A. V. Velykanovoi. - Samara: Profy, 2001. - S. 37-40.*
12. *Zeer E. F. Psikhologiya professyi: ucheb. posob. dlia stud. vuzov / E. F. Zeer. - [2-e yzd., pererab., dop.]. - M.: Akademicheskyy Proekt; Ekaterynburh: Delovaya knyha, 2003. - 336 s.*
13. *Kompleks normativnykh dokumentiv dlia rozroblennia skladovykh systemy standartiv vyshchoi osvity: dodatok 1 do nakazu Ministerstva osvity Ukrainy vid 31.07.1998 r. № 285 zi zminamy ta dopovnenniamy // Vyshcha osvita: informatsiyni visnyk. - 2003. - № 10. - S. 5–82.*
14. *Kraevskyy V. V. Obshchye osnovy pedahohyky: uchebnyk dlia studentov vyssh. ped. ucheb. zav. / V. V. Kraevskyy. - M.: Yzdatelskyy tsentr "Akademiya", 2008. - 256 s.*
15. *Pedahohika i psikhologhiia profesiinoi osvity: rezultaty doslidzhen i perspektyvy: zb. nauk. prats / za red. I. Ya. Ziaziuna ta N. H. Nychkalo. - K., 2003. - 680 s.*
16. *Pometun O. I. Teoriia ta praktyka poslidovnoi realizatsii kompetentnisnoho pidkhodu v dosvidi zarubizhnykh krain / O. I. Pometun // Kompetentnisnyi pidkhid u suchasnii osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy. - K.: K.I.S., 2004. - 112 c.*

17. *Psykhohohyia truda, professyonalnoi, ynformatsyonnoi y orhanyzatsyonnoi deiatelnosti: slovar / [pod red. B.A. Dushkova]. – M.: Akademycheskyi proekt, 2003. – 848 s.*

18. *Rodyhina I. Diialnisnyi pidkhid do formuvannia bazovykh kompetentnostei uchniv / I. Rodyhina // Zmist, formy i metody navchannia. – 2005. – № 1. – S. 34–36.*

19. *Suchasnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy / za red. d-ra filol. nauk, prof. V. V. Dubichynskoho. – Kh.: Shkola, 2006. – 108 s.*

20. *Khutorskoi A. V. Kliuchevye kompetentsyy kak komponent lychnostno-oryentyrovannoi paradyhmy obrazovanyia / A. V. Khutorskoi // Narodnoe obrazovanye. – 2003. – № 2. – S. 58–64.*